

Prirodzení konšpirátori

Vladimír Bahna

V JÚLI ROKU 64 N. L. VYPUKOL V STAROVEKOM RÍME POŽIAR, KTORÝ V priebehu niekoľkých dní zdevastoval väčšinu mesta. Táto katastrofa, hoci sa odohrala skoro pred dvetisíc rokmi, dokáže ilustrovať, ako sa aj v súčasnosti reflektujú rôzne udalosti. Dnes už nevieme s istotou zistiť, či bol Rím zapálený úmyselne, alebo nie, vieme však, že fámy, klebety a konšpiračné teórie o vzniku požiaru sa začali šíriť takmer okamžite a pretrvali storočia. Ako prvá, a zrejme ešte počas samotného požiaru, sa začala šíriť fáma, že požiar bol založený na príkaz cisára Nera. Mladý a kontroverzný cisár bol medzi rímskou aristokraciou nepopulárny. Správa si tak našla svoje vďačné publikum. Verziu o cisárovi ako stroj-

covi požiaru priživovala v nasledujúcich rokoch aj nákladná výstavba megalomanského zlatého paláca *Domus Aurea*, ktorý si Nero postavil na zhabaných pozemkoch uvoľnených požiarom. Zrejme ako reakcia na tieto príbehy kaziace Nerovu povest' vznikla alternatívna verzia, ktorá mala odpútať pozornosť. Za podpálením Ríma vraj tentoraz stála vtedy malá a pre Rimanov obskúrna náboženská sekta pochádzajúca niekde z Ázie – kresťania. Nero následne rozpútal kruté a teatrálné inscenované prenasledovanie kresťanov spojené s obvineniami z protirímskeho sprisahania a nenávisti k ľudstvu ako takému.¹ S požiarom Ríma sa teda spájajú dve paralelné konšpiračné teórie, pričom z pohľadu toho, na koho sa zameriavajú, zodpovedajú typologicky väčšine konšpiračných teórií dneška. Na jednej strane je to obvinenie špičiek štátnej moci zo zlovoľného sprisahania proti tým, ktorým vládnu, a na strane druhej obvinenie nejakej uzavretej menšiny z nečestného pôsobenia proti väčšinovej spoločnosti.²

Historik Tacitus, najstarší zdroj o veľkom požiaru Ríma, spomína obe verzie, no neprikláňa sa k ani jednej. V zásade len stroho konštatuje, čo si ľudia hovorili. Pridáva však aj tretiu možnosť: a to nešťastnú zhodu okolností. A ako jediný svedok požiaru medzi antickými autormi (mal vtedy 9 rokov) vymenúva mnoho podrobností svedčiacich v prospech neúmyselného vzniku požiaru. Vznikol na jednom konkrétnom mieste, v blízkosti rímskeho štadióna Circus maximus, v skladoch s „horľavým tovarom“. Bolo horúce leto a fúkal silný vietor. Navyše, bol predvečer populárnych hier na počesť bohyně Venuše, takže Rím, a predovšetkým okolie veľkého štadióna, bolo preplnené tisíckami návštevníkov. Priam ideálne podmienky na vznik požiaru, o ktoré i tak nebola v Ríme núdza. V popularite však zvíťazili konšpiračné vysvetlenia a zrejme najpravdepodobnejšia príčina vzniku požiaru ostala bez väčšieho povšimnutia. Plínius starší, Suetonius a Cassius Dio, všetci neskorší antickí autori opisujúci požiar, totižto dávajú vinu výhradne Nerovi a príbeh kvetnato dopĺňajú o množstvo bizarných podrobností. Verzia o kresťanoch šírená samotným Nerom, sa ako vysvetlenie požiaru síce vytratila, no jej jadro prežilo a celé storočia definovalo vzťah Ríma ku kresťanom.³

¹ Dando-Collins (2010)

² Panczová (2017 b)

³ Dando-Collins (2010)

Za posledné roky sa konšpiračné teórie stali skoro až symbolom neracionálneho uvažovania. Poukazuje sa pritom na to, že paranoidné videnie sveta, ktoré konšpiračné teórie ponúkajú, paralyzuje triezve vyhodnocovanie informácií, znemožňuje zmysluplnú diskusiu o spoločensky významných témach a kontaminuje ju dezinformáciami. V neposlednom rade motivujú ľudí konať spôsobom, ktorý môže ohrozovať či už ich samotných, alebo ich okolie.

Konšpiračné teórie dnes zažívajú svoj zlatý vek a to na viacerých úrovniach: z pohľadu ich popularity a viditeľnosti, z intenzity odporu voči nim v časti spoločnosti i z miery záujmu o ich vedecké skúmanie. Posledné desaťročia priniesli vďaka internetu a sociálnym sieťam zmeny v spôsobe ich šírenia a ovplyvnili ich viditeľnosť a dostupnosť. Internet umožňuje okamžité, globálne a v zásade nekontrolované zverejnenie akejkoľvek informácie takmer bez nákladov. Konšpiračné teórie sú tak prístupné oveľa väčšiemu publiku ako v minulosti.⁴ Napriek tomu nie sú konšpiračné teórie ničím novým a poznáme ich z dávnej histórie.⁵ Práve príklady z minulosti nám ukazujú, ako ľahko môžu konšpiračné teórie viesť ku tragickým dôsledkom. Súčasnú konšpiračnú teóriu sú osadené do moderných reálií a kontextu, no samotné témy, ktoré prinášajú, a spoločenské situácie, v ktorých sa vyskytujú, sa opakujú naprieč časom a priestorom.⁶ Z toho sa dá usúdiť, že existujú aj isté všeobecné a od kontextu nezávislé príčiny tohto javu.

Pre zrozumiteľnosť je potrebné si najprv vyjasniť, čo konšpiračné teórie vlastne sú. Na to sa treba pozrieť na dve veci. Po prvé na to, čo je ich obsahom – aký druh informácie prinášajú. A po druhé, aká je ich sociálna dynamika – ako sa šíria v spoločnosti. Obsah konšpiračných teórií vyplýva už z toho, ako sa nazývajú. Sú to predstavy kladúce za príčinu rôznych javov tajné sprisahania, teda plánované a skryté pôsobenie skupín ľudí a organizácií, zacielené na poškodenie alebo ovládanie verejnosti.⁷ Okrem toho sa konšpiračné teórie radia medzi tzv. fámy. Za fámy sa považujú také informácie, ktoré si pravdivosť síce nárokuje, no nie sú dostatočné na jej posúdenie a z hľadiska

⁴ Klein, Van der Linden, Pantazi, & Kissine (2015)

⁵ Brotherton (2015); Byford (2011); Panczová (2017 b);

⁶ Panczová (2017 b)

⁷ napr. Abalakina-Paap, Stephan, Craig, & Gregory (1999); Wood et al. (2012)

sociálnej dynamiky sa prejavujú rýchlym a spontánnym šírením od jednotlivca k jednotlivcovi.⁸ V tejto kapitole sa pokúsím vysvetliť, ako spolu súvisí sprisahanecký obsah a spontánnosť, s akou sa konšpiračné teórie šíria. Pokúsím sa vysvetliť paradox, prečo sa práve neoverené informácie vyznačujú takou naliehavosťou a presvedčivosťou.

Hľadanie úmyslov

Predstavte si dve jednoduché situácie, ktoré mnohí z nás zažívajú denne. Šoférujete v kolóne áut a náhle sa iné auto prudko zaradí pred vás a takmer to neubrzdíte. Čo si pomyslíte? Že vás vodič druhého auta nevidel, musel sa niečomu náhle vyhnúť alebo že je to „agresívne hovädo“? Alebo si predstavte, že si idete niečo vybaviť na úrad a pri vstupe do budovy pozdravíte vrátnika, no ten nielen že neozdraví, ani vám nevenuje žiadnu pozornosť. Aké budú vaše prvé myšlienky? Vrátnik je nevychovaný arogantný človek, alebo ho práve ťažila nejaká myšlienka, a tak vás len nepostrehol, prípadne vás pozdravil ako prvý, ale cez sklenenú zástenu jeho pozdrav zanikol? V takýchto situáciách majú ľudia zvyčajne sklon prikloniť sa k „agresívnemu hovädu“ a „arogantnému vrátnikovi“.

Ide o klasický poznatok sociálnej psychológie, podľa ktorého majú ľudia sklon vysvetľovať správanie druhých skôr na základe vnútorných príčin a povahových dispozícií danej osoby ako na základe situačných faktorov. Tento jav sa trochu honosne nazýva základná atribučná chyba – chyba, keď udalostiam prisudzujeme nesprávnu príčinu. Nejde však o chybu v tom zmysle, že by príčinou správania museli byť nevyhnutne situačné okolnosti. Agresívna povaha šoféra a arogantnosť vrátnika nie sú o nič menej pravdepodobné vysvetlenia ich správania. Chyba spočíva v tom, že ľudia sa k takýmto vysvetleniam prikláňajú oveľa častejšie ako ku situačným faktorom.⁹

Deje sa tak predovšetkým v situáciách s možným negatívnym dosahom a v spojení so snahou prisúdiť vinu a zodpovednosť. Jedným z vysvetlení je, že sa tak deje, keď proste nemáme dostatok informácií o príčinách konania, a tak osoba, ktorej sa to týka, je jediným záchyt-

⁸ Panczová (2017 b)

⁹ Ross (1977)

ným bodom našich úvah. Ak to porovnáme so situáciami, kde sme my sami aktérmi sporných situácií, v nich vieme celkom presne, čo sa udialo v danej chvíli. Preto sa pri vysvetľovaní vlastného konania v takýchto situáciách ľudia prikláňajú skôr k situačným faktorom ako k svojim vnútorným dispozíciám.¹⁰ Keď ľudia pozorujú správanie druhých, samotní aktéri sa javia nápadnejší ako kontext situácie. Keď niekomu lekár zistí závažnú chorobu, dotyčný zvyčajne hľadá príčinu vo veciach, nad ktorými nemá kontrolu, ako je genetika alebo vplyv prostredia. No ak sa o jeho chorobe dozvie niekto tretí, má tendenciu prisudzovať príčinu konaniu danej osoby, ako sú napríklad stavovanie či celková životospráva, predchádzajúce rozhodnutia či povaha.¹¹

Tendenciu inklinovať k takým vysvetleniam udalostí, ktoré sú postavené na vnútorných vlastnostiach aktérov, možno považovať za jednu z príčin, prečo ľudia venujú toľko pozornosti konšpiračným teóriám. Konšpiračné teórie sú totiž druhom vysvetlení, ktorý je bytostne založený na úmysloch a charakterových vlastnostiach údajných konšpirátorov. Keď sa udeje nejaké sprisahanie, je to pre to, že sprisahanci chceli, aby sa tak udialo a konali na základe vlastných úmyslov. A sú to práve vlastnosti údajných konšpirátorov, ktoré hrajú rolu príčiny v konšpiračných teóriách. Naopak, v prípade konvenčných nekonšpiračných vysvetlení ide zvyčajne o situačné vysvetlenia.¹² Keď sa pozrieme napríklad na dve vzájomne podobné a špecificky slovenské konšpirácie o tragických úmrtiach Milana Rastislava Štefánika a Alexandra Dubčeka, vidíme, že konvenčné vysvetlenia uvádzajú ako príčinu nešťastnú nehodu v dôsledku vonkajších okolností a náhody. Naopak, konšpiračné teórie kladú za príčinu nevraživosť českých politikov k Štefánikovi, Dubčekovi, či k Slovákom všeobecne. Ešte zreteľnejšie je to pri globálnych konšpiračných teóriách vytvárajúcich obraz ultimátneho nepriateľa, ktorý je akýmsi stelesnením zla, často až s apokalyptickými rozmermi, či už ide o svetovládu USA, EÚ, židov, slobodomurárov, ilmuminátov, satanistov, alebo mimozemských „reptiliánov“. Ich neblahé pôsobenie vychádza z povahy toho, čím sú a ich v cieľe v tej-ktorej udalosti sú motivované ich zhubnou podstatou.

¹⁰ Robinson & McArthur (1982)

¹¹ Storms (1973)

¹² Clarke (2002)

Opustiť konšpiračné vysvetlenie a prikloniť sa nekonšpiračnému často znamená práve prechod od vysvetlenia postaveného na dispozíciách ku vysvetleniu situačnému. Niečo takéto však vyžaduje prekonanie intuitívneho úsudku, čo môže byť psychicky náročný úkon.¹³ Základná atribučná chyba totiž nie je len nejaký omyl pri prchkom uvažovaní o banálnych situáciách, ako sú nedorozumenia pri cestnej premávke. Ide o črtu ľudského uvažovania, ktorá je zakotvená oveľa hlbšie, ako by sa mohlo zdať.

Špecifickým a veľmi častým prípadom toho, keď uvažujeme o vnútorných predpokladoch niečieho konania, je zameranie sa na úmysly. Napríklad, ak o niekom uvažujeme, že to, ako konal, vyplýva z toho, že je nevychovaný grobian alebo agresívny šofér, často predpokladáme, že jeho konanie nie je náhodné, ale úmyselné. A, naopak, poukázanie na neúmyselnosť konania (náhoda, nepozornosť a pod.) býva často dostatočným ospravedlnením jeho nevhodnosti.

Spôsob, akým priradujeme úmysly druhým ľuďom, zásadne ovplyvňuje to, ako uvažujeme o príčinách udalostí. Ukázalo sa, že dospelí ľudia majú všeobecný sklon interpretovať každé správanie najprv ako úmyselné, až následne zvažovať opak.¹⁴ Napríklad, keď sa majú ľudia rozhodnúť, či je konanie iných osôb úmyselné, alebo neúmyselné, pod časovým stresom vyhodnocujú ako úmyselné signifikantne viac udalostí. To, že sa tento sklon prejavuje práve pri nedostatku času, naznačuje, že priradenie úmyslu je ľahšie a rýchlejšie ako rozhodnutie o opaku. V inom experimente sa ukázalo, že ak si majú ľudia podrobnejšie predstaviť a opísať udalosti prezentované strohou vetou (napr. zakopol o pieskový hrad alebo ošpliechala ho vodou), predstavujú si situácie obsahujúce úmyselné konanie častejšie, ako keď sú len jednoducho požiadaní o to rozhodnúť, či dané vety opisujú úmyselné, alebo neúmyselné konanie.¹⁵ To, že tak robia spontánne na základe ich vlastnej predstavivosti, naznačuje, že naša myseľ intuitívne predpokladá v konaniach ľudí úmysly. Ukazuje sa tiež, že rozhodnutie o neúmyselnosti činnosti nejakej osoby si vyžaduje viac mentálneho spracovania ako dospieť k záveru, že ide o úmysel.

.....
¹³ Clarke (2002)

¹⁴ Rossetová (2008)

¹⁵ Rossetová (2008)

Platí to dokonca aj v prípadoch jednoznačne náhodných udalostí, ako napríklad „dostala chrípku“.¹⁶

To, že preskúmame a opíšeme, ako funguje istá črta ľudskej mysle, je len polovica cesty k jej porozumeniu. Druhou polovicou je vysvetlenie toho, prečo funguje, tak ako funguje. Potrebujeme teda odpoveď na otázku, prečo sú ľudia pri prisudzovaní úmyslov, cieľov a motivácií konaniam iných ľudí takí hyperaktívni? Evoluční psychológovia a antropológovia tvrdia, že to, ako funguje ľudská myseľ, reflektuje problémy, na ktorých riešenie sa ľudský druh musel adaptovať. Jedným z hlavných rozdielov, ktorým sa ľudia líšia od iných živočíšnych druhov, je veľmi komplexné a zložitú sociálne prostredie, v ktorom sa každý jednotlivec musí dokázať orientovať. To, do akej miery človek zvládol predvídať ciele a motivácie iných ľudí, spolupracovať s nimi alebo v nich odhaliť možnú hrozbu, ako dokázal ovplyvňovať svoje postavenie v spoločenstve a regulovať správanie iných, malo rozhodujúci vplyv na úspešné prežitie a reprodukciu jedinca.

Za všetkým je evolúcia

Ľudská myseľ disponuje množstvom mentálnych systémov, ktoré sa špecializujú na riešenie konkrétnych problémov. Viaceré sú určené práve na spracovávanie informácií odkazujúcich k iným ľuďom. Predpokladá sa, že veľká časť ľudských intelektuálnych schopností vrátane našich jazykových kompetencií sa vyvinula na riešenie sociálnych vzťahov a až v druhom slede sa uplatnili aj na iné témy.¹⁷ Niektoré logické operácie sú v abstraktnej podobe pre ľudí ťažké a v ich riešení zlyhávajú, no ak sa tie isté úlohy formulujú v kontexte sociálnych vzťahov, ľudia ich riešia ľahko, rýchlo a správne.¹⁸

Jedným z takýchto systémov je tzv. hyperaktívny vyhľadávač činiteľov (Hyperactive agency detection device), ktorý je zodpovedný za rozpoznávanie takých vzorcov v prostredí, ktoré by poukazovali na prítomnosť alebo konanie aktérov na základe vnútorných cieľov,

.....
¹⁶ Rossetová (2008)

¹⁷ Dunbar (1996)

¹⁸ Cosmides & Tooby (1992)

úmyslov a motivácií. Tento systém je zodpovedný napríklad za včasné identifikovanie osôb (priateľ/nepriateľ) alebo zvierat (predátor/korist') v prostredí aj na základe nepriamych podnetov. Hyperaktivita tohto mentálneho mechanizmu znamená, že na to, aby nepreliadol prítomnosť dôležitého činiteľa (napr. nepriateľa alebo predátora), identifikuje ho preventívne aj tam, kde nie.¹⁹ V podnetoch, ktoré sa zdajú zámerné alebo orientované na nejaký cieľ, rozpoznáva tento systém činiteľa, aj keď ich v danom momente nemusíme vedieť priradiť k žiadnemu známemu aktérovi. Človek potom priradzuje tieto vzorce konkrétnemu činiteľovi na základe svojho kultúrneho a sociálneho kontextu, znalostí a predošlých skúseností. Napríklad, keď sme sami doma a prievan zabuchne dvere na druhom konci domu, s neistotou o stave vecí sa vyrovnávame tak, že napríklad seriózne zvažujeme možnosť, že máme v dome zlodeja. V prípade viacerých možných interpretácií istého javu ľudia spontánne inklinujú k takým, ktoré ponúkajú úmyselného činiteľa – zvyčajne človeka, no v špecifických kontextoch napríklad ducha alebo Boha a podobne.²⁰

Ďalší súvisiaci mentálny systém sa nazýva „teória mysle“ (Theory of Mind) a je zodpovedný za našu schopnosť vytvárať si presvedčenia, akési intuitívne teórie o mentálnych stavoch druhých ľudí.²¹ Ľudia pochopiteľne nevidia do hláv druhých, no sú relatívne zdatní z kontextu situácie a správania osôb odhadnúť, čo si iní myslia. Keď na vlakovej stanici niekto povie „je neskoro“, vieme, že práve zistil, že zmeškal vlak, ale keď tie isté slová vysloví niekto večer na pive, tušíme, že uvažuje o odchode domov. Dokonca vieme k týmto záverom prísť, aj keď dotyční priamo nepovedia nič, niekedy stačí výraz tváre, gesto a širší kontext. Úmysly, predstavy, túžby a ciele iných ľudí sú relevantnými predmetmi našich predstáv a úvah a sú nenahraditeľné na orientáciu i v tých najjednoduchších sociálnych interakciách a vzťahoch. Táto schopnosť umožňuje ľuďom efektívne komunikovať a spolupracovať, je dôležitá pri vytváraní koalícií, odhaľovaní podvodníkov a pri predvídaní potenciálnych hrozieb zo strany iných ľudí. Ide o jednu z kľúčových schopností nášho myslenia

¹⁹ Barrett (2000; 2004; Guthrie (1993)

²⁰ Barrett (2004)

²¹ Baron-Cohen (1995)

a jej prípadný deficit značne komplikuje život. To môžeme pozorovať práve pri poruchách autistického spektra, ktoré sa vyznačujú postihnutím teórie mysle, teda rôznou mierou neschopnosti uvažovať o mentálnych stavoch druhých.²²

Toto pripisovanie úmyslov sa deje celkom intuitívne, spontánne a bez vedomej námahy a ide o hyperaktívny systém, podobne ako pri systéme na vyhľadávanie činiteľov. Čiže aj za cenu možnej chyby preventívne priradí úmysel a až následne zvažuje alternatívy. Z evolučného hľadiska sú sklony k chybám tohto druhu adaptívne, pretože v prípadoch neistoty vedú k predchádzaniu oveľa nákladnejších chýb (je lepšie hrozbu preceniť než podceňiť).²³

Absolútne väčšinu svojej minulosti prežil ľudský druh v relatívne malých lovecko-zberačských spoločenstvách nepresahujúcich 150 – 200 členov a len evolučne nepodstatne krátke obdobie vo väčších spoločenstvách.²⁴ Monitorovanie a predvídanie konania druhých je v malých spoločenstvách oveľa jednoduchšie a je založené na bohatších a presnejších informáciách o predošlom správaní konkrétnych osôb ako vo veľkých spoločnostiach, kde sa väčšina ľudí navzájom nepozná. Tu ide o značne náročnejšiu úlohu s vysokou mierou neistoty, ktorú však riešime mentálnou výbavou prispôbenou na relatívne malé spoločenstvá. Akýmsi nechceným dieťaťom týchto mechanizmov tak môžu byť na jednej strane prchké závery, nedorozumenia a zbytočné konflikty v spoločenských interakciách, a na strane druhej inklinácia k takým spoločensky šíreným informáciám, ktoré do týchto sklonov zapadajú. Ak nie sme priamo svedkami udalostí, často sme následne konfrontovaní viacerými alternatívnymi vysvetleniami. Pripomeňme si vyššie zmienený požiar starovekého Ríma. Historik Tacitus uviedol viaceré v danom období relevantné vysvetlenia požiaru vrátane nešťastnej zhody okolností. V spoločenskom povedomí však dominovali hlavne tie konšpiračné.

V úvode som spomenul, že konšpiračné teórie sú okrem iného špecifické tým, že prinášajú neverené informácie. Môže sa tak diať rôznymi spôsobmi. Buď jednoducho neposkytujú dostatok podrob-

²² Baron-Cohen (1995)

²³ Johnson, Blumstein, Fowler, & Haselton (2013)

²⁴ Dunbar (1996; 2004)

ností na overenie ich pravdivosti, alebo prinášajú informácie k témam, ktoré sú buď príliš komplexné (napr. globálne ekonomické javy), alebo vyžadujú špecifické vzdelanie (napr. medicína, klimatológia), čím sú v konečnom dôsledku pre väčšinu ľudí nezrozumiteľné a tým neoveriteľné. Výskumy ukazujú, že viera v konšpiračné teórie úzko súvisí s pocitom neistoty.²⁵ Preto už sama neistota prameniaca z komplexnosti problému a neoveriteľnosti informácií môže viesť k sklonu prikladať väčšiu váhu informáciám o úmysloch.

Z povahy konšpirácií tiež vyplýva, že ide o konanie organizovanej a koordinovanej skupiny. Len relatívne nedávno sa ukázalo, že ľudia priradujú myseľ skupinám podobným spôsobom ako jednotlivcom.²⁶ Ukázalo sa tiež, že ak sa o nejakej skupine uvažuje ako by mala samostatnú myseľ, tým menej sa uvažuje o jej jednotlivých členoch ako o samostatne mysliacich. S tým súvisí aj ďalšie zistenie, že ak sa skupine vo vyššej miere priraduje samostatná myseľ, považuje sa za viac súdržnú a jej jednotliví členovia sú viac braní na zodpovednosť za kolektívne konanie.²⁷ Ak je systém teórie mysle výsledkom evolučnej adaptácie na riešenie sociálnych interakcií, nie je prekvapivé, že bude evolučne výhodné, ak podobným spôsobom uvažujeme aj o skupinách. Selektívne tlaky zo strany príslušníkov toho istého druhu, ktoré u sociálnych primátov vrátane ľudí v evolučnom procese ovplyvňovali prežitie, sociálne postavenie a úspešnú reprodukciu, nenaberajú len formu spolupráce a konfliktov medzi jednotlivcami, ale významnou mierou práve podobu interakcie skupín – interakcie medzi koalíciami, klikami a príbuzenskými skupinami vnútri jedného spoločenstva alebo interakcie a konflikty medzi väčšími spoločenskými skupinami.

Sprisahanie nemôže byť neúmyselné, a preto každá konšpiračná teória predkladá také vysvetlenie, ktoré je postavené na úmyselnom konaní, zámeroch a motiváciách údajných konšpirátorov. Môžeme preto predpokladať, že naše sklony k prisudzovaniu úmyslov a identifikovaniu činiteľov robia konšpiračné teórie intuitívne dôležité a prispievajú tak k ich popularite a úspešnému šíreniu. Tento predpoklad potvrdzujú aj výsledky najnovších výskumov, ktoré ukazujú, že prav-

²⁵ napr. van Prooijen & Jostmann (2013)

²⁶ Jenkins, Dodell-Feder, Saxe, & Knobe (2014); Waytz & Young (2012)

²⁷ Waytz & Young (2012)